

14/1/1 = 195
27/43

1.7.1.7

آسیب شناسی دولت - ملت در خاورمیانه

پایان نامه ارائه شده به گروه علوم سیاسی

دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی

دانشگاه شهید بهشتی

برای دریافت دانشنامه کارشناسی ارشد

در رشته مطالعات منطقه ای

نگارنده:

محمد قیصری

استاد راهنما:

دکتر سید عبدالعلی قوام

شهریور ۱۳۸۷

به پیشگاه پدرم عباس قیصری که صبر و شکیبایی در آموختن را به
من یاد داد

و

تقدیم به مادر عزیزم لیلا افتخاری که اولین معلم زندگی ام بود

به پاس اندکی از زحمات و محبت های بی دریغشان

برگ تائیدیه پایان نامه

عنوان پایان نامه: آسیب شناسی دولت - ملت در خاورمیانه

نام دانشجو: محمد قیصری

دوره: کارشناسی ارشد رشته مطالعات منطقه ای

این پایان نامه در جلسه ۲، ۲۲، ۱۳۸۷ با شماره ۱۹ و درجه عالی مورد

تایید اعضای کمیته پایان نامه متشکل از استادان زیر قرار گرفت:

استاد راهنما

امضاء

دکتر سید عبدالعلی قوام

استاد مشاور

امضاء

دکتر محمود سریع القلم

استاد داور

امضاء

دکتر محمدرضا تاجیک

دانشگاه علوم اجتماعی و سیاسی

کد (۷۵۰)

اذعان

مطالب-ارائه شده در این پایان نامه توسط اینجانب در دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی دانشگاه شهید بهشتی در فاصله زمانی شهریور ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۷ شهریور به انجام رسیده و به استثناء کمک های مورد اشاره در سپاسگزاری محتوای این پایان نامه بطور کامل توسط خود اینجانب صورت گرفته است. این پایان نامه و یا بخشی از آن برای دریافت هیچ مدرکی به این دانشگاه و یا دیگر دانشگاه ها ارائه نشده است.

محمد قیصری
شهریور ۱۳۸۶

سپاسگذاری

شکر و سپاس بزرگ ایزد توانا را که بی لطف و عنایت او قلمی بر کاغذی نمی رود، جوهری بر برگه نمی نشیند و کاری به سرانجام نمی رسد. این رساله، اگر ارزشی در خور یک تلاش پژوهشی داشته باشد، مرهون زحمات و راهنمایی های عزیزان بسیاری است که بدون آنها هرگز این مهم میسر نمی شد. شمار آنان که به گونه ای سهمی در این اثر داشته اند، آنقدر زیاد است که ذکر نامشان در این مختصر نمی گنجد. اما وظیفه خود می دانم که به بهانه اتمام تحصیلات رسمی خود در محضر این بزرگان در دانشگاه شهید بهشتی، به ویژه نام اساتید گرانقدری که در مدت تحصیلات خود مدیون آنها هستم، ذکر نموده و سپاسگذاری کنم.

قبل از همه از زحمات و راهنمایی های بی دریغ جناب آقای دکتر قوام که با حوصله بسیار تمام مراحل این پژوهش را راهنمایی کردند، مزاحمت های گاه و بی گاه بنده را تحمل نموده و سخاوتمندانه یاریم نمودند، تشکر و قدردانی می نمایم. از جناب آقای دکتر سریع القلم نیز که بر من منت نهاده و زحمت مشاوره پایان نامه را تقبل نموده و توصیه های ارزنده ای ارائه کردند، سپاسگذاری می نمایم.

قدر دان زحمات همه اساتید محترم گروه علوم سیاسی دانشگاه شهید بهشتی به ویژه جناب آقای دکتر امیر محمد حاج یوسفی، دکتر حسین پور احمدی، دکتر محمد باقر حشمت زاده و استاد بیژن اسدی که طی این سالها در محضرشان حکمت آموختم، نیز می باشم. از زحمات دست اندر کاران محترم گروه، به ویژه مدیریت محترم جناب آقای دکتر منصور میر احمدی و منشی محترم سرکار خانم مهین مرنندی که همواره با رویی گشاده پیگیر کار بنده و تمامی دانشجویان بودند، سپاسگزارم.

فرصتی است تا از دوستان عزیزم در دانشگاه تهران جناب آقای مجید جهانی و حسن فخرایی که سخاوتمندانه در همه زمینه ها از هیچ کمک و مساعدتی دریغ نوزیدند، به طور ویژه تشکر و قدر دانی نمایم و آرزوی توفیق و پیروزی برای آنان در تمامی مراحل زندگی شان دارم. از دوستان و همکلاسی هایم در دانشگاه شهید بهشتی به ویژه سرکار خانم حیدری و صالح نیا و همچنین آقایان حسینی، پروین، نجفی، کرمی، فاطمی نژاد، یوسفی و جمالی که آشنایی با همه آنها مایه سعادت برای بنده بود، تشکر می کنم.

از مسئولان کتابخانه مرکزی و کتابخانه دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی دانشگاه بهشتی، کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد و کتابخانه دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، کتابخانه تخصصی وزارت امور خارجه و مسئولان مرکز مطالعات خاورمیانه که از هیچ گونه کمک و همراهی دریغ نوزیدند، کمال تشکر و قدر دانی را دارم.

به گونه ای متفاوت از کمک و حمایت بی دریغ پدر و مادرم، برادرانم باقر، مرتضی و مصطفی و خواهرانم طاهره و فاطمه که در تمامی مراحل زندگی پشتیبانم بودند، تشکر و قدر دانی می نمایم.

عنوان: آسیب‌شناسی دولت-ملت در خاورمیانه

دانشجو: محمد قیصری

استاد راهنما: دکتر سید عبدالعلی قوام

دوره: کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای

تاریخ ارائه: شهریور ۱۳۸۷

چکیده

امروزه پدیده دولت-ملت در جوامع خاورمیانه دچار نارسایی و نقصان اساسی است. در پاسخ به چرایی این مسئله، این رساله مبانی فرهنگی-تاریخی و عنصر نظام بین‌الملل را مطرح نموده است. بررسی مبانی و تاریخچه تکوین دولت-ملت نشان می‌دهد که دولت-ملت به مثابه یک پدیده خاص و منحصر به فرد فقط در سنت سیاسی اروپا و در تحول و تکامل درونی جوامع غربی شکل گرفته است که با چهار عنصر سازمانی و خصیصه اصلی شامل سرزمین، مردم، حکومت و حاکمیت برای فرم‌اسیون و تداوم موجودیتش تعریف می‌شود.

بررسی نظام فرهنگی و شرایط تاریخی جوامع خاورمیانه نشان می‌دهد که دولت-ملت‌های کنونی نه تنها در اثر پویای درونی و ناشی از تحولات و تطورات داخلی این جوامع و در بستر فرهنگی-تاریخی آن شکل گرفته است، بلکه برعکس این بسترهای تاریخی و فرهنگی در تقابل با الگوی دولت-ملت مدرن می‌باشد. لذا دولت-ملت‌های جدید در خاورمیانه در اثر ورود عامل بیرونی که از آن تحت عنوان عنصر نظام بین‌الملل یاد می‌شود شکل گرفت به گونه‌ای که می‌توان گفت شکل‌گیری پدیده دولت-ملت به مفهوم مدرن آن در خاورمیانه عملاً در اثر ورود عنصر نظام بین‌الملل به منطقه خاورمیانه بود.

واژگان کلیدی: خاورمیانه، دولت-ملت، شرایط تاریخی، ناسیونالیسم، نظام بین‌الملل.

بخش اول: کلیات مفاهیم و مبانی نظری

فصل اول: کلیات و رویکرد نظری پژوهش

۱	مبحث اول - کلیات پژوهش.....
۱	الف . طرح و بیان مسئله
۴	ب . سؤالات پژوهش
۴	ج . مفروضات پژوهش.....
۵	د . فرضیه اصلی
۶	ه . روش تحقیق.....
۶	و . هدف و ضرورت پژوهش
۶	ز . سازماندهی مطالب
۱۰	مبحث دوم- رویکرد نظری پژوهش.....

فصل دوم: مفاهیم

۱۷	مبحث اول - منطقه خاورمیانه.....
۲۱	مبحث دوم - مفهوم بندی دولت
۲۵	الف . مردم یا جمعیت
۲۶	ب . سرزمین.....
۲۸	ج . حاکمیت.....
۳۳	د . حکومت
۳۵	مبحث سوم - مفهوم ملت
۳۸	مبحث چهارم - ارتباط بین ملت و دولت
۴۲	مبحث پنجم - ناسیونالیسم.....

بخش دوم: تاریخچه تکوین و شکل گیری دولت ملت در غرب و

خاورمیانه

مقدمه	۴۴
فصل سوم: مبانی و تکوین دولت ملت مدرن در غرب	
مبحث اول- تحول در حوزه نظری	۴۶
الف . منشاء قراردادی دولت	۴۶
ب . دولت به مثابه پدیده ای ارگانیک	۴۸
مبحث دوم - تحول در حوزه عملی	۵۰
الف - شکل گیری طبقه بورژوازی	۵۰
ب- ایدئولوژی سرمایه داری	۵۱
ج- شکل گیری و استقلال حوزه عمومی	۵۲
د- شکل گیری هویت ملی	۵۳

فصل چهارم: تاریخچه دولت ملت در خاورمیانه

مبحث اول - دوره امپراطوری های سنتی تا فروپاشی امپراطوری عثمانی و سلطنت قاجار در ایران	۵۶
الف - پیوند دین و سیاست	۵۷
ب- ساخت قبیله ای دولت و جامعه	۵۸
مبحث دوم- دوره شکل گیری دولت ملت های جدید در خاورمیانه	۶۲
الف - دوره نظام قیمومیت	۶۳
ب- پایان عصر استعمار و استقلال دولت ملت های خاورمیانه	۶۷

بخش سوم : عوامل مؤثر بر ماهیت و شکل ناقص دولت ملت در

خاورمیانه

مقدمه	۷۲
فصل پنجم: مبانی فرهنگی - تاریخی مؤثر بر نارسایی دولت ملت در خاورمیانه	
مبحث اول - پیوند میان دین و دولت	۷۴

الف - بحثی نظری بر روابط دین و دولت	۷۴
ب - مقدمه ای نظری بر روابط دین و دولت در اسلام	۷۶
ج - مروری اجمالی بر جنبه عملی روابط دین و دولت در اسلام (خاورمیانه)	۷۹
مبحث دوم - ساخت قبیله ای دولت و جامعه	۸۲
الف - مقدمه ای نظری بر روابط اسلام و نظام قبیله ای	۸۳
ب - مروری اجمالی بر جنبه عملی ارتباط میان الگوی قبیله ای و دولت در اسلام	۸۶
ج - ساختار قبیله	۸۸
مبحث سوم - ساخت سیاسی	۹۰
الف. پیوند دین و دولت در اسلام و تأثیر آن بر ساخت سیاسی	۹۰
۱. منشاء غیر قرار دادی دولت	۹۰
۲. عدم شکل گیری قواعد حقوقی	۹۲
۳. وجهه ی الهی حاکمیت و مشروعیت	۹۴
۴. فقدان شکل گیری حوزه عمومی	۹۶
۵. اختلاط مرز میان حکومت و دولت	۹۸
ب. الگوی قبیله ای دولت و تأثیر آن بر ساخت سیاسی	۱۰۰
۱. قبیله ای شدن سیاست	۱۰۰
۲. نظامی گری در سیاست	۱۰۳
۳. ساخت غیر متمرکز قدرت در الگوی قبیله ای دولت	۱۰۵
۴. ماهیت و هدف قدرت	۱۰۹
مبحث چهارم - صورت بندی و سامان اجتماعی	۱۱۳
الف - ساخت قبیله ای اجتماع	۱۱۴
ب - امت: جامعه باورمندان	۱۲۲
ج. ساخت اجتماعی متصلب و عدم پویایی درونی اجتماع	۱۳۰
مبحث سوم - ساخت اقتصادی	۱۳۳
الف. مختصات اقتصادی فتوالمیسم	۱۳۴
ب - اقتصاد خراجی	۱۳۷
ج - عدم شکل گیری مالکیت خصوصی	۱۳۸
د - نفی روابط مبتنی بر قرار داد یا تعهد	۱۴۲
ه - فقدان پیدایش طبقات حامل نظام مدرن	۱۴۳
و - ایدئولوژی سرمایه داری	۱۴۵

نتیجه گیری فصل ۱۴۸

فصل ششم: ناسیونالیسم و دولت ملت سازی در خاورمیانه

مبحث اول - ناسیونالیسم لیبرال.....	۱۵۲
الف - مروری اجمالی بر جریان های ناسیونالیسم لیبرال در خاور میانه	۱۵۲
ب- محور های اصلی و اصول مشترک جنبش های ناسیونالیسم لیبرال در خاورمیانه	۱۵۵
ج- ناسیونالیسم لیبرال و شکست دولت ملت سازی در خاور میانه	۱۶۰
مبحث دوم - پان اسلامیسیم	۱۶۳
الف- مروری اجمالی بر اندیشه های پان اسلامیسیم	۱۶۴
ب- پان اسلامیسیم و شکست در امر دولت ملت سازی	۱۶۶
مبحث سوم - ناسیونالیسم رادیکال	۱۶۹
الف - پان عربسیم	۱۶۹
ب - پان ایرانسیم	۱۷۹
ج- پان ترکیسیم	۱۹۱
نتیجه گیری	۱۹۴

فصل هفتم: نظام بین الملل و دولت ملت در خاورمیانه

الف- خلق و ایجاد دولت ملت های جدید.....	۱۹۹
ب - تعیین مرزهای جغرافیایی ساختگی	۲۰۱
ج - تأسیس حکومت های مرکزی وابسته	۲۰۴
د - عدم همپوشانی دولت و ملت در دولت های ساختگی جدید	۲۰۷
ه- اختلافات قومی - مذهبی	۲۱۱
جمع بندی و نتیجه گیری نهایی.....	۲۱۶
فهرست منابع	۲۲۲

بخش اول

کلیات، مفاهیم و مبانی نظری

فصل اول - کلیات و رویکرد نظری پژوهش

فصل دوم - تعریف و تشریح مفاهیم پژوهش

فصل اول

کلیات و رویکرد نظری پژوهش

مبحث اول - کلیات پژوهش

الف. طرح و بیان مسئله

پدیده دولت ملت امروزه به یک الگوی جهان شمول و رایج از نظم سیاسی تبدیل شده است، به گونه‌ای که غالب جوامع بشری، امروزه در چارچوب ساخت دولت ملت سازمان یافته‌اند. دولت ملت که از آن به عنوان «دولت ملی» و «دولت مدرن» نیز یاد می‌شود، اشکال سازماندهی سیاسی پیچیده‌ای است که دارای خصوصیات متمایزی همچون حاکمیت، حکومت، سرزمین و مردم می‌باشد. در واقع دولت ملت انحصار آنچه را که ادعا می‌کند استفاده مشروع از زور و قدرت است را درون یک سرزمین با مرزهای مشخص دارد و درصدد متحد ساختن مردمی است که تحت حکمرانی‌اش قرار دارند. چنین شکلی از سازمان سیاسی که از آن به «دولت ملی» و یا «دولت مدرن» نیز تعبیر می‌شود، سابقه چندانی در سپهر اندیشه و عمل سیاسی انسان نداشته است. به گواه بسیاری از متفکران و صاحب‌نظران، دولت ملت‌ها یا همان دولت‌های ملی مدرن زائیده عصر پسانسانس و دوران مدرن می‌باشند و قبل از آن (مشخصاً قبل از قرن پانزدهم میلادی) به معنای رایج کلمه وجود نداشته‌اند. همچنین تقریباً همه اندیشمندان متفق القول‌اند که چنین پدیده‌ای (دولت ملت مدرن) ابتدا در اروپای غربی و در اثر پویایی درونی این جوامع جوانه زده و در بستر فرهنگی - سیاسی آن رشد و نمو یافت. لذا در نگاه اول دولت ملت مدرن، پدیده‌ای است جدید که در درون فرهنگ غربی متولد شد و از قرن نوزدهم به بعد، به واسطه نفوذ و قدرت تأثیرگذاری فرهنگ و تمدن غرب بر سایر مناطق جهان از جمله مشرق زمین و همچنین برخی از الزامات بین‌المللی همچون حضور در عرصه‌های فراملی، خصلتی عام و جهان شمول یافت و پایان عصر نظام‌های سیاسی سنتی را اعلام نمود. امروزه که چند قرن از ظهور دولت ملت مدرن در غرب سپری شده است، نظام دولت ملت، آن چنان بر عرصه سیاسی سایر

فرهنگ‌ها سایه انداخته است که همچون جوامع غربی، جزئی از نظام سیاسی و فرهنگی آنها محسوب می‌شود.

از طرف دیگر بررسی، تجزیه و تحلیل پدیده دولت - ملت به یکی از چالش برانگیزترین و در غنین خال بغرنج‌ترین مفاهیم و مسائل در علم سیاست تبدیل شده است. این امر علاوه بر آن که نتیجه تاریخ پیچیده و اهمیت خاص آن به عنوان اصلی‌ترین بازیگر بین‌المللی در اوضاع سیاسی کنونی ما است، ناشی از پیچیدگی، ابهام و دوپهلویی مفهومی آن نیز هست که به شکل نگران کننده‌ای با بسیاری از مفاهیم، جریان‌ات و نهادهای سیاسی درآمیخته است. مضاف بر اینها و مهمتر از همه این که، گسترش و جهان‌شمولی پدیده دولت ملت باعث شده که درک و فهم و مطالعه آن در عرصه‌های غیرغربی مشکل‌تر شود و بر پیچیدگی بحث افزوده گردد و آن را با حوزه‌های مطالعاتی دیگری همچون توسعه و نوسازی درگیر کند. بررسی، درک و فهم و تحلیل دولت در منطقه خاورمیانه دارای چنین وضعیتی می‌باشد. بنابراین موضوع دولت ملت زمانی که بنخواهیم آن را در بطن منطقه خاورمیانه و بسترهای فرهنگی و سیاسی جوامع خاورمیانه‌ای به بحث بگذاریم، پیچیده‌تر و بغرنج‌تر می‌شود، چرا که منطقه خاورمیانه و جوامع خاورمیانه‌ای از شرایط فرهنگی و پیچیدگی‌های اجتماعی و سیاسی خاصی برخوردار است که متفاوت از جوامع غربی می‌باشد.

دولت یا همان دولت ملت در منطقه خاورمیانه عملاً زائیده قرن بیستم است. اگر چه در قسمت‌هایی از منطقه خاورمیانه همچون ایران، ترکیه و تاحدودی مصر سازمان‌های سیاسی مبتنی بر الگوی نظام‌های امپراطوری و پادشاهی از سابقه بسیار طولانی برخوردارند، اما به هیچ وجه نباید این نظام‌های سیاسی را با پدیده دولت ملت در معنای مدرن آن یکسان انگاشت. به هر حال سازمان سیاسی تحت عنوان دولت ملت در خاورمیانه در دوران اخیر و در روند پریچ و خم قرن بیستم، مخصوصاً پس از جنگ جهانی اول و بعد از آن شکل گرفت، به نحوی که اگر در گذشته در منطقه خاورمیانه یک یا دو سازمان سیاسی وجود داشت که جوامع خاورمیانه درون آن قرار می‌گرفتند (مانند امپراطوری صفوی و عثمانی)، امروزه بالغ بر ۲۰ دولت ملت در این منطقه وجود دارد. دولت ملت‌هایی که همانند سلف غربی‌شان و بسیاری از دولت ملت‌های دیگر در اکثر نقاط دنیا، دارای مختصات و مشخصات متمایز کننده‌ای همچون سرزمین و مرزهای معین، حکومت، حاکمیت و جمعیت مشخص می‌باشند. اما این دولت ملت‌ها و این سامان سیاسی، برخلاف دولت

ملت مدرن در غرب نمی‌تواند نتایج و کارکردی مشابه آن را به انجام رساند. این دولت‌ها از همان اوان پیدایش در خاورمیانه دچار آثار و پیامدهایی شده‌اند که هنوز هم تداوم دارد و احتمال قریب به یقین تا آینده‌ای نه چندان قابل پیش‌بینی نیز ادامه خواهد یافت. پیامدهایی همچون بحران‌های قومی، مذهبی، نژادی، فرهنگی و ...، جنگ‌ها و نزاع‌های خشونت‌بار منطقه‌ای و درون‌کشوری مداوم، فاصله و شکاف عمیق میان دولت و جامعه (ملت)، بحران‌های امنیتی و ... وجهه مشخصه و ویژگی بارز این دولت‌ها را ظاهراً مدرن می‌باشد.

دولت‌ها در خاورمیانه در بسیاری از عرصه‌ها دارای کارکردهای متناقضی است و در روبرو شدن با واقعیات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی به طور ناسازگاری عمل می‌کند. اغلب این دولت‌ها نماینده مردم سرزمین خود نیستند، به گونه‌ای که مسامحتاً می‌توان گفت در غالب کشورهای خاورمیانه بین دو جزء پدیده دولت ملت، یعنی بین دولت و ملت، ناهم‌پوشانی وجود دارد و شکاف عظیمی بین ملت (اگر چیزی تحت عنوان ملت وجود داشته باشد) و دولت وجود دارد. امروزه بعضی از سرزمین‌های خاورمیانه که مسامحتاً یک ملت را شکل می‌دهند (مثل ملت عرب در سراسر سرزمین‌های خاورمیانه عربی و کردها) بین چند دولت تقسیم شده است و در بعضی دیگر، دولت‌ها بیش از یک ملت را در درون خود جای داده‌اند (مثل ترکیه). بی‌ثباتی داخلی از نوع اقتصادی سیاسی، اجتماعی و فرهنگی - هویتی در غالب این دولت‌ها موج می‌زند و در عرصه بین‌المللی یا بیرونی نیز غالب این دولت‌ها با از دست دادن عنایت و حمایت بین‌المللی دچار چالش‌های عمیق امنیتی و بحران هویتی و موجودیتی می‌شوند. نهایتاً این که در نظام‌های سیاسی این دولت‌ها، اگر چه ظاهراً موضوعات و کارکردهای دولت مدرن همچون تفکیک قوا، قانون اساسی، ارتش ملی و حتی تا اندازه‌ای آزادی‌های سیاسی و اقتصادی وجود دارد، اما هیچ کدام از این موضوعات نه در راستای تحقق اهداف، کارکردها و آرمان‌های دولت - ملت، بلکه صرفاً از سر اضطرار و استیصال و به حالت صوری برای تداوم حیات سازمان‌های سیاسی برای چند صباحی بیشتر است. چنین وضعیتی کاملاً متفاوت از ویژگی‌های کارکردی و ساختاری دولت ملت مدرن مبنی بر همبستگی‌های اجتماعی و هویت ملی قوی، رابطه ارگانیک و پیوند عمیق میان دو جزء مفهوم دولت و ملت، ساختار سیاسی کارآمد و با ثبات و ... می‌باشد.

بررسی، تجزیه و تحلیل عمیق‌تر مصائب و مشکلات کارکردی دولت ملت در خاورمیانه ما را به این نکته ظریف، اما اساسی رهنمون می‌کند که این مصائب و مشکلات ریشه در نارسایی‌های ساختاری دولت ملت یا همان شکل ناقص دولت ملت مدرن در خاورمیانه دارد. بر این اساس است که می‌توان دوک کرد که چرا وجه اشتراک مطالعات دولت ملت مدرن در بستر غیرغربی آن به طور عام و در جوامع خاورمیانه به طور خاص، تاکید بر ماهیت و شکل ناقص دولت ملت مدرن می‌باشند. در واقع سؤال اساسی که در اینجا مطرح می‌شود و نگارنده نیز درصدد است تا در این پژوهش به آن پاسخ دهد این است که:

ب. سؤالات پژوهش

سؤال اصلی - چه عامل یا عواملی بر ماهیت و شکل ناقص دولت - ملت مدرن در خاورمیانه تأثیرگذار است و یا به بیانی دیگر ماهیت ناقص دولت ملت مدرن در خاورمیانه ناشی از چیست؟ علاوه بر سؤال اصلی در این پژوهش درصددیم سؤالات فرعی دیگری که می‌تواند در تحلیل و بررسی فرضیه اصلی ما را یاری کند، طرح و بررسی نماییم.

سؤالات فرعی:

۱. دولت ملت مدرن چیست و چه ویژگی‌هایی دارد؟
 ۲. مختصات تاریخی و فرهنگی به چه صورت بر روند شکل‌گیری دولت ملت تأثیر گذاشته است؟
 ۳. عنصر بین‌المللی تا چه حد و چگونه بر روند شکل‌گیری دولت ملت در خاورمیانه اثر گذاشته است؟
- در راستای پاسخ به این سؤال و طرح فرضیه اصلی پژوهش، نگارنده اصولی چند را مفروض گرفته است. این مفروض‌ها به شرح زیر می‌باشد:

ج. مفروضات پژوهش

۱. در این پژوهش شکل و ماهیت ناقص دولت ملت مدرن در خاورمیانه مفروض گرفته شده است.
۲. به لحاظ موضوع و هدفی که پژوهش دنبال می‌کند و اصولی که به آن استناد می‌شود، منطقه خاورمیانه به مثابه یک کل در نظر گرفته شده است که مفهوم دولت ملت می‌تواند بر آن بار شود.

۳. همچنین به لحاظ محتوا، هدف و استنباطی که این پژوهش دارد، رژیم اسرائیل نمی‌تواند در چارچوب دولت ملت در خاورمیانه مورد بررسی قرار گیرد و لذا در این پژوهش مستثنی شده و مورد بررسی قرار نگرفته است.

با توجه به مفروضات بالا و در مقام پاسخ به سؤال پژوهش، فرضیه اصلی این پژوهش به شرح زیر می‌باشد:

۵. فرضیه اصلی

مبانی و مختصات فرهنگی - تاریخی و عنصر بین‌الملل، عوامل اصلی بر ماهیت و شکل ناقص دولت ملت و یا به عبارتی عدم شکل‌گیری دولت ملت به مفهوم مدرن آن در منطقه خاورمیانه می‌باشد.

۵. متغیرهای اصلی تحقیق

متغیرهای دخیل در این پژوهش به شرح زیر می‌باشد:

متغیرهای مستقل:

الف- مبانی و مختصات فرهنگی - تاریخی مؤثر بر عدم شکل‌گیری دولت ملت.

شاخص‌های مورد نظر در این متغیر به شرح زیر می‌باشد:

۱- رابطه دین و سیاست

۲- الگوی قبیله‌ای سیاست و اجتماع

ب- عنصر بین‌المللی مؤثر بر عدم شکل‌گیری دولت ملت به مفهوم مدرن آن.

شاخص‌های مورد نظر در این متغیر به شرح زیر می‌باشد:

۱- ناسیونالیسم به عنوان شاخص فرهنگی متغیر بین‌المللی

۲- استعمار به عنوان شاخص سیاسی متغیر بین‌المللی

ب- متغیر وابسته - عدم شکل‌گیری دولت ملت و یا شکل ناقص دولت ملت در خاورمیانه

و. روش تحقیق

روش اصلی در انجام و اجرای این پژوهش یک روش تحلیلی - مقایسه‌ای است. در این راستا تلاش می‌شود تا با تحلیل اطلاعات و داده‌های مؤثر بر حوزه پژوهش، یک بررسی تطبیقی از موضوع اصلی پژوهش، یعنی دولت و ملت در دو بستر فرهنگی - تاریخی متفاوت در جوامع غربی و جوامع خاورمیانه‌ای به دست داده شود.

ز. هدف و ضرورت پژوهش

هدف از این پژوهش این است که نشان دهیم چگونه نارسایی‌ها و ناکارآمدی‌های دولت ملت در خاورمیانه در عرصه‌های متعدد سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در پیوند با گذشته تاریخی این جوامع فهم می‌شود و از آنجایی که گذشته جوامع خاورمیانه و تاریخ سیاسی - اجتماعی آنها و مبانی فرهنگی‌شان بسیار مشابه هم است و فرآیند شکل‌گیری دولت ملت در این جوامع مسیری تقریباً مشابه هم را پیموده است، نارسایی‌ها و ناکارکردی‌ها نیز شبیه هم می‌باشد و بر همین اساس می‌توان آن‌ها را به صورت یک کل همگن مورد مطالعه قرار داد. نگارنده تاکنون به هیچ اثری که مستقیماً به پاسخگویی سؤال پژوهش حاضر، با توجه به این معیارها، پردازد، برخورد کرده است و می‌توان ادعا کرد که پیرامون فرضیه اصلی پژوهش، تاکنون تحقیق مستقلی صورت نگرفته است. همین امر ضرورت تحقیق را ایجاب می‌کند.

ز. سازماندهی مطالب

در راستای بررسی، تجزیه و تحلیل فرضیه اصلی تحقیق و احیاناً اثبات و یا رد آن، این پژوهش به سه بخش کلی تقسیم می‌شود که هر بخش نیز به چند فصل تقسیم می‌شود. بخش اول پژوهش که مبتنی بر دو فصل است به بررسی کلیات، مفاهیم و مبانی نظری پژوهش می‌پردازد. فصل اول این بخش که با طرح و بیان مسئله پژوهش شروع می‌شود با ارائه سوال و فرضیه اصلی، محور و چارچوب کلی پژوهش را روشن می‌کند و سپس با تشریح و توصیف رویکرد نظری و چارچوب تئوریک پژوهش پایان می‌پذیرد. فص دوم بخش اول نیز به بررسی، توصیف و تعریف مفاهیم کلی مورد استفاده در این پژوهش می‌پردازد. در واقع در

فصل دوم تلاش نگارنده بر آن است تا با ارائه یک بررسی و تجزیه و تحلیل موجز از مفاهیم پایه ای پژوهش همچون منطقه خاورمیانه، مفهوم دولت ملت، عناصر سازمانی دولت ملت، مفهوم ملت، مفهوم ناسیونالیسم و... از آشفتگی مفهومی، ابهام و خلط مباحث تا حد امکان جلوگیری نماید. بدین ترتیب با روشن شدن این مقدمات وارد بخش دوم پژوهش می شویم.

بخش دوم با عنوان «تاریخچه تکوین دولت ملت در جوامع غربی و خاورمیانه» به بررسی و توصیف فرآیند شکل گیری نظام دولت ملت در دو بستر فرهنگی-سیاسی و تاریخی متفاوت می پردازد. این بخش نیز مشتمل بر دو فصل می باشد که به ترتیب فصول سوم و چهارم پژوهش را در خود جای داده است. در فصل اول این بخش که در حکم فصل سوم پژوهش می باشد، نگارنده سعی می کند تا با ارائه مبانی و فرآیند تکوین دولت ملت مدرن در چارچوب پویای های درونی فرهنگ و تمدن غرب، توصیفی نسبتاً جامع از چگونگی شکل گیری و بستر تاریخی اجتماعی دولت ملت مدرن ارائه دهد. علاوه بر این نگارنده در صدد است تا با توصیف و تحلیل مفهوم دولت ملت مدرن، ابعاد مفهومی و برداشتهای خودش را از دولت ملت مدرن، که مفهوم محوری پژوهش است، روشن کند. فصل دوم این بخش، با عنوان «تاریخچه شکل گیری دولت ملت در خاور میانه» به بررسی چگونگی شکل گیری دولت ملت در جوامع خاور میانه می پردازد. نویسنده در این فصل در صدد است تا نشان دهد که در خاورمیانه سازمان دولت ملت، برخلاف غرب که در اثر پویای درونی جامعه شکل گرفته بود، نه در اثر پویایی درونی این جوامع، بلکه در اثر عوامل بیرونی و به صورت یک الگوی تحمیلی و یا دسته کم یک الگوی وارداتی شکل گرفته است. در فصل دوم بخش دوم تلاش می شود تا به صورت غیر مستقیم ذهن متوجه این حقیقت شود که چگونه بسترهای فرهنگی-سیاسی و تاریخی جوامع خاورمیانه ای متفاوت از بستری است که الگوی دولت ملت در آن شکل گرفت. بدین ترتیب بخش دوم مقدمه ای است برای ورود به بحث اصلی و بدنه پژوهش که همان بخش سوم می باشد.

بخش سوم که در حکم بدنه اصلی پژوهش می باشد دارای سه فصل است و به ترتیب فصل های پنجم، ششم و هفتم پژوهش را دربرمی گیرد. در واقع در این بخش است که نگارنده در مقام پاسخ گویی به سوال اصلی پژوهش، در صدد است تا فرضیه اصلی را به آزمون بگذارد و دلایل و عوامل ناکامی دولت ملت در

خاورمیانه را توضیح بدهد. فصل اول بخش سوم با عنوان «مبانی فرهنگی - تاریخی مؤثر بر نارسایی دولت ملت در خاورمیانه» درصدد بررسی و تجزیه و تحلیل قسمت اول فرضیه، یعنی مبانی فرهنگی - تاریخی مؤثر بر نارسایی دولت ملت، می‌باشد. در این فصل تلاش می‌شود تا با تجزیه و تحلیل مبانی فرهنگی براساس دو شاخص عدم تفکیک نهادی دین از سیاست و الگو قبیله‌ای اجتماع و سیاست، نشان داده شود که چگونه این عوامل، موانع اساسی بر سر راه تشکیل دولت ملت مدرن در جوامع خاورمیانه‌ای را فراهم می‌کنند. در این فصل تلاش بر این است تا با بررسی تأثیر این متغیرها بر عرصه ساخت قدرت، ساخت اجتماع و ساخت اقتصاد، نشان بدهیم که چگونه بستر سیاسی - فرهنگی و تاریخی متفاوت در جوامع خاورمیانه‌ای و غرب، ضرورتاً منجر به دو الگو متفاوت از سامان سیاسی جوامع می‌شود. به بیانی دیگر در این فصل سعی می‌شود تا با تحلیل درونی این جوامع و با استفاده از یک رویکرد مقایسه‌ای (در قیاس با غرب) نشان بدهیم که چگونه ساختار جوامع خاورمیانه‌ای در مرحله ماقبل نظم مدرن (دولت - ملت) بسیار متفاوت از ساختار جوامع در مرحله ماقبل مدرن در جوامع اروپایی بوده است. چرا که به اعتقاد نگارنده ریشه نظم جدید دولت ملت اروپایی را باید در گذشته آن و در بستر تاریخی و فرهنگی که در آن رشد و نمو یافته است، جستجو کرد. در پایان نگارنده نتیجه می‌گیرد که عوامل و مبانی فرهنگی تاریخی در جوامع خاورمیانه اگر نگوئیم در تضاد و تعارض جدی با الگوی دولت ملت اروپایی است، باید اذعان کرد که بسیار متفاوت از آن می‌باشد و تولید و بازتولید همین عناصر و مبانی فرهنگی از جمله عوامل مؤثر بر ماهیت و شکل ناقص دولت ملت مدرن در خاورمیانه می‌باشد.

در فصل دوم بخش سوم با عنوان «ناسیونالیسم و دولت ملت سازی در خاورمیانه» سعی شده است تا با بررسی جریان‌های ناسیونالیستی و بررسی نقاط ضعف و قوت آن‌ها در امر دولت - ملت‌سازی در خاورمیانه، نشان داده شود که این جریان‌ها و ایدئولوژی‌های ناسیونالیستی برخلاف تاریخچه تکوین دولت ملت در غرب که ایدئولوژی ناسیونالیسم در گذار از نظم سنتی به مدرن، نقش محوری را بر عهده داشت، نتوانست منجر به تأسیس دولت ملی در خاورمیانه شود و نهایتاً در فصل سوم بخش سوم با عنوان «نظام بین‌الملل و دولت ملت در خاورمیانه» سعی می‌شود تا پیامد و آثار عنصر بین‌الملل با تأکید بر عامل استعمار،